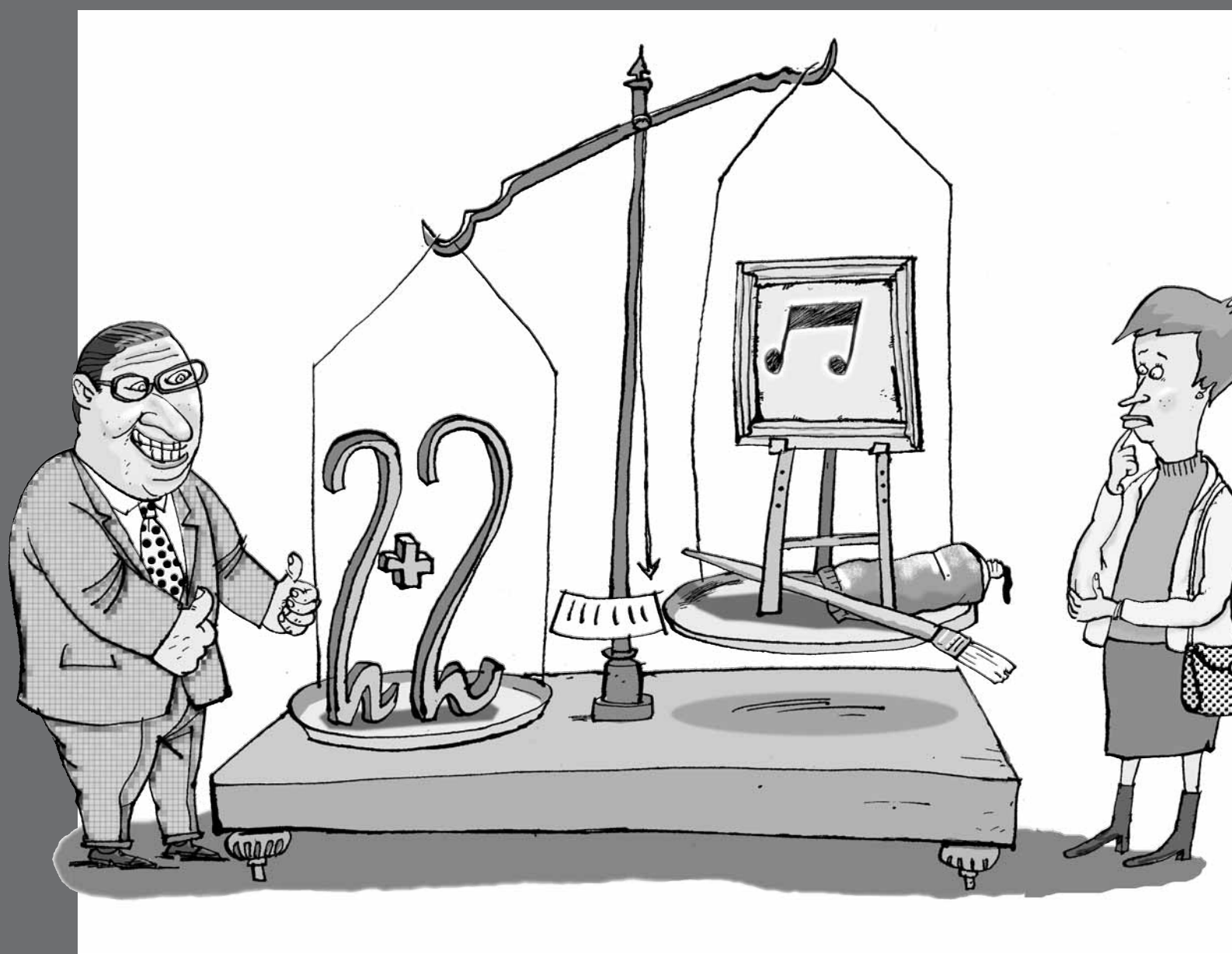

Nr. 04 · August
Årgang 03

2004

FOKUS PÅ FOLKEOPLYSNING

FOKUS PÅ

ÆSTETIK

ÆSTETIKKENS NYTTEVÆRDI

En gang imellem kunne man ønske sig, at folk, der kritiserer folkeoplysningens udbud af fag som porcelænsmaling og filmanalyse, forsøgte at se tingene i en lidt større sammenhæng. Men evigt og altid skal vi høre på, at disse "hobbyprægede" aktiviteter da umuligt kan have noget virkeligt oplysende formål, og at man derfor med god samvittighed kan fjerne støtten til den slags og koncentrere midlerne, så der blev flere penge til IT-undervisning, matematik og andre fag, der er mere åbenlyst erhvervsrettede.

Kritikken bygger på den fejlagtige antagelse, at fag, der handler om at give mennesker mulighed for – enten analytisk eller udøvende – at beskæftige sig med æstetikens verden, ikke betyder andet og mere for samfundet end den famøse rosin i pølseenden. Det betragtes som en ren luksus, at folk har mulighed for at analysere og fortolke Wagners værker og tegne stilleben på et aftenskolehold. Det ville være langt billigere og mere nyttigt, hvis folk sad derhjemme og læste Mandag Morgen eller politisk teori som selvstuderende.

Holdningen har været fremherskende lige så længe, det moderne menneske har forsøgt at finde tid og rum til fordybelse i æstetikens verden. Baumgarten havde knapt nok opfundet begrebet æstetik, før kunsten blev koblet op på oplysningstidens krav om rationalitet og nytteoptimering. Både Baumgarten og Kant kæmpede for at løsrive kunsten fra samfundets nyttekrav, men først med Friedrich Schiller får æstetikken sin egen plads som en uomgængelig forudsætning for det etiske.

Men selv Schiller måtte undskylde sit ærinde, da han i 1793 indledte sine æstetiske breve: "Er det ikke i det mindste utidigt at se sig om efter en lovbog for den æstetiske verden, når dog den moralske verdens anliggende i langt højere grad påkalder sig interessen, og når vor epokes begivenheder så eftertrykkeligt opfordrer den filosofiske undersøgelses ånd til at beskæftige sig med det mest fuldkomne af alle kunstværker, med skabelsen af en sand politiks frihed? [...] Nyttens er tidens store idol, som alle evner skal trælle for og alle talenter dyrke. På den grove vægt vejer kunstens åndelige fortjenester ikke til, og således frarøvet enhver opmuntring forsvinder den fra århundredets larmende marked".

Pointen hos Schiller er imidlertid, at der er sammenhæng mellem det æstetiske og verden i øvrigt. Tanken blev senere styrket af blandt andre Frankfurterskolens folk og andre marxistiske tænkere.

Men også vor egen tids pædagoger, tænkere og videnskabsfolk mener, at det, vi lærer gennem beskæftigelse med det æstetiske, er nyttigt i andre sammenhænge. Faktisk giver den æstetiske oplevelse og aktivitet os nogle af de kompetencer, vi skal bruge til at forstå og begå os i et samfund, hvor vi konstant bombarderes gennem alle sanser med budskaber, som de færreste af os har forudsætningerne for at fatte.

Vi bliver f.eks. ikke født med forudsætningerne for at afkode mediernes agenda og manipulation med vore sanser. Det skal læres. Eller som Niels Lomholt formulerer det her i bladet: "Det grundmateriale, der opfanges, og måden, det behandles på, er af stor betydning". Det er ikke nok, at synsnerverne fungerer, og at vi kan læse ordene i vores læsebøger. Vi er nødt til at lære, hvordan vi afkoder den kultur, vi lever i, og finder ud af, hvilke muligheder vi selv har for at komme til udtryk i en verden, der ikke kun er struktur og begreber, men også sanseindtryk og følelsesmæssige oplevelser. Og det lærer vi blandt andet ved at gå til jazzballet eller arkitektur og kunstforståelse i folkeoplysningen.

INDHOLD

Side 4 **Kampen om sjelen**

Ifølge Hansjörg Höhr er den æstetiske dannelse en af oplysningens centrale udfordringer, fordi kampen om menneskets sjæl udkæmpes i på formens område, i oplevelsernes verden. Vores evne til at afkode den kultur, vi lever i, er afgørende.

Side 6 **Det irriterende og ublu øje**

Kunstens radar er en nødvendig aktivitet i den vesterlandske kultur. Kunstens særegenhed eller almengyldighed, dens skønhed og brutalitet møder os hver dag og er en del af dannelsesprocessen. Niels Lomholt har set nærmere på torturbillederne fra Abu Ghraib og Olafur Eliassons "The Weather Project".

Side 9 **Tingenes moral**

Det gør ikke noget, det er ondt, bare det ikke er grimt! Torben Jørgensen kalder sig selv en gammel, mavesur etiker. Men har han en pointe, når han hævder, at moralen er blevet erstattet af æstetikken, der er nemmere og bekvemmere i en travl hverdag?

Side 12 **På trods af rammerne**

De ydre rammer for folkeoplysningen er ofte tilfældige og mangelfulde. Men forestil jer, at æstetik og funktionalitet gik op i en højere enhed.

Side 15 **Det kreatives relevans**

Arbejdet i en kreativ proces stiller de samme krav om personlige, bløde kvalifikationer, som der stilles på en arbejdsplads eller i et studieforløb. Kim Nielsen opfordrer folkeoplysningen til at udnytte sit potentiale for erhvervsrelevante læringsprocesser.

Side 16 **Fremtidens Folkeoplysning**

Debatforløbet om fremtidens folkeoplysning er afsluttet, og nu gælder det om at formulere retningslinjerne for folkeoplysningen og Samrådet i de kommende år.

Forsidetegning Claus Bigum

Fokus på Folkeoplysning

er udgivet af

Dansk Folkeoplysnings Samråd

Gl. Kongevej 39E, 2. tv.

1610 København V

www.dfs.dk

Redaktion:

Formand Eva Møller (ansv.)

Redaktør Marie Clemmesen

Freelancejournalist Hans Stavnsager

Sekretariatsleder Christel Schaldemose

Konsulent Flemming Gjedde

Henvendelse til redaktionen:

Tlf. 33 15 14 66

E-mail: mc@dfs.dk

DFS's politik er udtrykt i lederen og artikler, hvor det er direkte angivet. Øvrige artikler udtrykker ikke nødvendigvis DFS's synspunkter.

Eftertryk og citat af artikler er tilladt med kildeangivelse.

Redaktionen er afsluttet 25. juni 2004.

Fokus på Folkeoplysning udkommer seks gange om året.

Nr. 5, årg. 3 udkommer d. 4. oktober 2004.

Deadline er 8. september.

Oplag 3.000 stk.

ISSN nr. 1602-9040

Grafik og layout Lund & Mus, tlf.: 7552 0608

Tryk CT Grafisk, tlf.: 9852 0199

KAMPEN OM SJELEN

AF HANSJÖRG HOHR · DR. PHIL. · PEDAGOGISK INSTITUTT ·
NORGES TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET

*De vitale funksjoner ved det estetiske kan bli til en
ødeleggende kraft, hvis de overlates til tilfeldighetens
og særinteressers spill. Derfor er den estetiske
dannelsen en av opplysningens sentrale utfordringer.
Kampen om sjelen utkjempes i opplevelsesverden
og på formens område.*

Det estetiske representerer en særskilt kunnskapsform og omfatter det, vi ennå ikke, ikke lenger eller prinsipielt ikke kan sette ord på. Eksempler på forhold, som unndrar seg begreper, er kompleksiteten i forholdet mellom to mennesker, atmosfæren i et rom eller flettverket av relasjoner, som knytter oss til et fellesskap. Hele dette vide og mangslungne kunnskapsområdet, der begreper ikke strekker til, vil jeg kalle opplevelsesverden.

Vår kunnskap begrenser seg nemlig ikke til det, vi kan begripe. Bak vår begrepsverden åpner der seg den like livsviktige opplevelsesverden. Fordi opplevelsen involverer vår egen person på en grunnleggende måte, har vi lett for å overse, at opplevelsen også har et innhold, at den retter seg mot verden og dermed representerer kunnskap om den.

Å OPPLIVE VERDEN MÅ LÆRES

Å oppleve verden må læres på samme måte som å begripe den, og det ene er like vanskelig som det andre. Det er altså ikke slik, at begreper er mer avanserte, mer verdifulle og mer krevende enn våre opplevelser, skjønt det fins en lang tradisjon i vestersk tenkning, som har satt likhetstegn mellom begreper og fornuft. Men, vil noen innvende, er det ikke slik, at opplevelser er bare noe, vi har, noe som er naturlig? Erfarer vi ikke ofte at noe er vanskelig å begripe, men når var det sist, vi syntes, det var vanskelig å oppleve?

Det er nok riktig, at opplevelsene synes å komme til oss, uten at vi gjør noe fra eller til, og når de uteblir, merker vi det knapt. Opplevelsene er vanskelig å få øye på, fordi vi er omgitt av dem, de er luften, vi puster i, de er grunnen, vi går på, og de er ledestjernene for våre handlinger. Men de er ikke naturgitt og tvert imot resultat av en kontinuerlig kommunikasjon med våre medmennesker, om hvordan verdenen ser ut, og hvordan den kjennes. Enhver av oss legger ned et mer eller mindre stort arbeid for å holde opplevelsen ved like og for å utvikle den.

Kommunikasjonen om opplevelsene skjer gjennom et bredt spekter av formspråk, gjennom det jeg vil kalle det estetiske. Vi er omgitt, og vi omgir oss av former, som kommuniserer. Vi innreder vår bopel i former, som forteller oss, at vi er velkomne. I våre valg av klær kommuniserer vi, hvem vi er eller ønsker å være, og hvilken sosial situasjon vi har tenkt å delta i. Vår hverdag er full av formavgjørelser. Mye av dem bygger på rutine, men ofte står vi også overfor sjeldne eller nye situasjoner, som krever refleksjon om form, og om hva vi ønsker å meddele.

Begrep og opplevelse er altså to måter å erfare verden på, som utfyller og inspirerer hverandre. Hovedforskjellen mellom de to erfaringsformene er, at opplevelsen representerer kunnskapen om vårt forhold til verden, mens begrepet ser på verden løst fra og uavhengig av oss. På samme måte som det diskursive språket er nødvendig for begrepsdannelsen, er formspråket nødvendig for opplevelsen.

KUNST OG KUNNSKAP OM VERDEN

De mest avanserte former for formspråkshandlinger, som regel utformet av profesjonelle utøvere, kaller vi kunst. Den er vårt fremste middel til å reflektere over, hva et godt liv er. Den gir plass til både eksistensielle refleksjoner, men skaper også den sanselege kunnskapen om verden.

Noen kritiserer dette kunstsynet for å være elitær, fordi det opererer med et kvalitetskriterium og begrenser dens utøvelse til profesjonelle kunstnere

og dermed til en forholdsvis liten del av befolkningen. Men en slik kritikk treffer dårlig, fordi den rammer et hvilket som helst yrke. Også rørleggere utgjør en liten del av befolkningen og kan noe, de fleste andre ikke kan. Men ingen vil finne på å kritisere denne observasjonen for en elitær forståelse av håndverket.

Like lite som eksistensen av et profesjonelt håndverk hindrer oss i å bli fingernemme og tilegne oss en rekke ferdigheter, som vi trenger for å mestre hverdagen, å lage mat, å strikke, å reparere sykkel, like lite hindrer kunsten oss i å tilegne oss en allsidig formkompetanse. Tvert imot.

Jeg ønsker å dvele ved kunstens funksjon, fordi den klarest viser, hvorfor vi trenger form som medium og derfor også en tilsvarende formkompetanse. For meg som forsker av eventyr, er det nærliggende å bruke et eventyr fra H. C. Andersen som illustrasjon, nemlig Den lille havfrue. Vi kan lese fortellingen som en refleksjon over kjærlighetens mulighet i en verden, som er preget av motsetninger, sosialt, etnisk, religiøst og kjønnsmessig. Hva det koster å krysse grenser, erfarer den som skifter sosial klasse, kvinner som lever i menns verden, og innvandrere som flytter til en fremmed kultur. Havfruen kan i den fremmede verden i hvert fall bare bevege seg under store smerter, samtidig som hun har mistet sin taleevne. Dikteren skaper her en kontrast til folkeeventyret, hvor den rette heltinnen til slutt blir identifisert og får sin prins etter først å være trent til side av en falsk heltinne. Men hos Andersen forblir den fremmede fremmed, den sanne heltinnen uoppdaget, og leseren må spørre seg, om det må være slik, og om den lille havfruen gjorde rett i å ofre sitt språk og påta seg lidelsene bare for å være nær sin elskede.

DEN ESTETISKE OPDRAGELSEN

En kan si, at kunsten rommer en refleksjon over menneskets forhold til verden, og det er også den estetiske oppdragelsens overordnede mål å utvikle denne refleksjonen. Men den estetiske oppdragelsen kan

ikke bare ta utgangspunkt i kunst, men bør også ta opp hverdagens erfaringer med form i stor bredde. Alternativet til den estetiske oppdragelsen er ikke bare en manglende evne til å oppleve, dvs. en kald og computeraktig intelligens, men også en manipulert opplevelse. For eksempel kan fanatisme og fundamentalisme forstås som et resultat av en forvrengt og forkrøplet opplevelsesverden. Det er kanskje nettopp i forførelsesmuligheten ved estetiske uttrykk, i ulike former for politisk eller religiøs estetisk propaganda, at en øyner formspråkets makt.

De vitale funksjoner ved det estetiske kan bli til en ødeleggende kraft, hvis de overlates til tilfældighetens og særinteressers spill. Derfor er den estetiske dannelsen en av opplysningens sentrale utfordringer. Kampen om sjelen utkjempes i opplevelsesverden og på formens område.

DET IRRITERENDE OG UBLU ØJE

AF NIELS LOMHOLT · FORSTANDER · KUNSTHØJSKOLEN PÅ ÆRØ

Det er ikke nok, at politikerne, filosofen og juristen

diskuterer samfundets tilstand. Kunstens radar er en

nødvendig aktivitet i den vesterlandske kultur.

Det grundmateriale, der opfanges, og måden,

det behandles på, er af stor betydning.

Til dannelse og folkeoplysning hører kunsten. Dets rolle er ikke klart defineret, men indholdsmæssigt og historisk har kunsten altid spillet en meget stor rolle i civilisationernes udvikling og selvforståelse. Kunsten har deltaget i formningen og formidlingen af alle samfundets elementer, med fortællinger, overdrivelser og den bløde strøm af almindeligheder.

Kunsten har søgt mod sit eget, uafhængige ståsted, men er altid vendt tilbage til de besværlige filosofiske spørgsmål, har besunget tidens tilstand, eller som det irriterende og ublu øje der benævner diverse pinligheder. Kunstens radar er en nødvendig aktivitet i den vesterlandske kultur, det grundmateriale, der opfanges, og måden, det behandles på, er af stor betydning. Den kunstneriske funktion er mangfoldig og nødvendig.

DET GIVNE OG DÆMONERNE

To forskellige billeder har gjort sig bemærkede i den seneste tid:

– "The Weather Project" af Olafur Eliasson. En kæmpe sol på Tate Modern i London. En demonstration af vores æstetiske formåen. Et værk, der lægger sig i hjertet af vor selvforståelse om harmoni, teknisk formåen og kunstgenets triumf. Solbilledet er det givne, betingelsen for vort liv, slukkes den, slukkes vi. Det er stort, det er som at stå foran kernen, det er god og tryk kunst.

– "Abu Ghraib". En række digitale snapshots fra et fængsel i Irak.

Det første er "kunst", det andet *ligner* noget, der er skabt som kunst, men det er en historie, der ikke vil gå væk.

To meget forskellige oplevelser, om helhed og detalje, evighed og nu, tradition og trend, med vidt forskelligt indhold, det ene projekt taler om "evigheden" og det uforanderlige, det andet projekt om det ustabile, tilfældige og sårbare liv. Begge med temaer der er dybt forankret i den vesterlandske kultur. Begge er billeder og forestillinger, vi har beskæftiget os med siden kulturernes fødsel. De har begge en æstetisk overflade og et moralsk indhold, som hører modernismen til.

"Abu Ghraib" er magtbilleder, dæmonerne fra dybet og de nederste lag.

Billederne falder indenfor den type, hvor rollerne er de velkendte: bøddel og offer. De findes i mange rituelle handlinger fra den danske marine til HA, variationer over nazi- og krimifilm med diverse situationer, hvor den gode betjent går over gevind i den gode sags tjeneste. Billederne med ydmygede fanger har været god propaganda siden det gamle Ægypten og er en fast bestanddel af vor fortælling. Kun i de mest naive og idealistiske fortællinger omgås "Abu Ghraib" virkeligheden og de forvirrende signaler, her holder man historierne rene, good guy, bad guy.

Billederne er en udfordring, de er brutale og viser et uønsket aspekt af den vesterlandske kultur, men kan næppe overraske. Fortællingen om kulturens mange sider hører til hverdagens historier.

Det er en interessant film, en film vi har behov for. Den kaster et lys ind bag facaden; hvad laver vores sønner og døtre, når de ikke sidder pænt ved bordet? Vi er interesseret i deres opvækst, uddannelse, foreningsliv etc. Bagefter går fangevogteren hjem til sin familie. Vi er

ikke overraskede, vi vidste det. Denne historie fortælles i et velkendt sprog, et interessant psykologisk plot. Det er den slags billede, der følger normerne for gode film. Fotografierne er spejlbilleder. Vi har selv instrueret og produceret denne film. Vor fortællings grundmateriale. "Abu Ghraib" fortæller om et system, hvor man ikke er helt klar over, hvor ordrene kommer fra, de er skoleeksempler på at give sorteper videre. Billederne rammer os et kendt sted, de udfylder et forventet behov. De hører med til beskrivelsen af det vesterlandske samfund, de er en del af vor billedhunger. "Abu Ghraib" kaster lys over mediekrigen, hvem der bestemmer, hvilke billeder og informationer vi skal se, og hvad vi IKKE skal se. Ingen forestiller sig en "clean" krig uden tab, lemlæstelser, fejltagelser og brutale metoder. Der er indlysende svar på bilbomber og snigmord, men hvorledes disse svar udformes, holdes der tæt om. "Abu Ghraib" er et "hovsa". "Abu Ghraib" tilhører jungle-ursuppen og lever som realitet og fantasi i de flestes bevidsthed. Fotografierne er ikke produceret som kunst, men de ligner til forveksling det moderne iscenesatte kunstfotografi. De er æstetiske i farve og komposition, de er gode filmbilleder, de ville være et scoop for enhver instruktør.

"CHECK AND BALANCE"

Det ville være rart at kunne placere kunstens rolle i denne større dannelsessammenhæng. Kunsten er lidt svær, den skifter konstant retning, er anarkistisk og ulogisk, det er en sær fætter i dannelsesbilledet. Man ved aldrig helt, hvor man har den, og derfor lades den tit ude af betragtning. Der er ingen tvivl om, at for megen bogholderi giver et tørt og ureflekteret samfund. Der er behov for kunstens overraskende træk og indfaldsvinkler, ligeså vel som den virkelighed "Abu Ghraib" lægger på bordet er et underligt foster sammensat af helt almindelige og let forståelige elementer, det er blot sammensætningen, der kaster grus i maskineriet. Dannelse er formet af århundreders praksis. I Siena, Palazzo Pubblico, har Lorenzetti brødrene malet allegorien om den gode og den dårlige regering 1338-40, mere pædagogisk kan historien om dannelse ikke

fortælles. Her er konsekvenserne af den gode og den dårlige opførsel skåret ud i pap.

Det står klart, at det gode ikke kommer af sig selv, det skal formes. Men af *hvad*, det er spørgsmålet. "Abu Ghraib" er en af den slags historier der nødvendigvis er en konstant "check and balance" i det demokratiske system. I det lys skal billederne diskuteres og analyseres, de politiske, sociale og psykologiske tilstande skal vendes og drejes. Hvordan behandler vi kriminelle og udstødte? "Et samfund kan måles ved måden, hvorpå det behandler sine dårligst stedte". Billederne er et levende bevis på nødvendigheden af en konstant diskussion af problemet, hvor end det opstår. Men det er ikke nok at overlade denne diskussion til politikerne, filosofen, eller juristen, kunsten har til alle tider haft nogle meget seriøse bud i denne diskussion.

Nu er kunsten ikke blot et saligt svar, der har tendens til at gå i selvsving. Kunsten kræver som alle andre fag, lange seriøse overvejelser. Æstetik kan gøre blind, billedet, dets overflade og indhold dækker for meningen. Formerne får første prioritet, og man ignorerer forhold som f.eks. "Abu Ghraib". Kunsten er ikke et naturligt sandhedsvidne, men den har potentiale til de store fortællinger og ikoner. Diskussionen skal ikke kun føres i det sproglige univers med en teoretisk distance, bøger, rapporter og aviser. Diskussionen skal ligge i det visuelle univers, hvor den fysiske reference er langt mere nærværende og paradokserne er synlige. Kunsten skal føre denne diskussion. "Abu Ghraib" er kunstens grundmateriale. Fotorapporterne fra fængslet i Abu Ghraib er vort blik, som ikke lader sig stoppe. Blikket kører ikke fast, det søger konstant og giver stof til vurderingen af tingenes tilstand. Dannelsesaspektet i den æstetiske oplevelse og aktivitet ligger i konfrontation med solen i "The Weather Project" og "Abu Ghraib" og hele den forståelsesramme, de repræsenterer.

TINGENES MORAL

AF TORBEN JØRGENSEN · ÆLDRE MAVESUR ETIKER OG HØJSKOLEMAND ·
NU SKOLELEDER PÅ KASSEBØLLE FRISKOLE

Lad gå, at en præst fornægter Gud, så længe han ser pæn ud – altså præsten. Men skulle han en dag, mod forventning, meddele, at han aldrig har sat sine ben i et byggemarked eller købt gaver i Hennes & Mauritz, ryger hans troværdighed endeligt. Æstetikken har erstattet moralen, og Kants læresætning: "Du skal handle således, at din handling kan være en regel for alle mennesker" har fået en helt ny betydning.

Hold da helt kæft, hvor er der mange TV programmer om boligindretning, havedyrkning og skønhedspleje. Det er for meget!

Det er ikke længere betydningsfuldt, hvad folk laver og gør, men hvordan de ser ud, bor og hvordan de indretter deres have. Din personlighed udtrykkes ikke længere gennem dine handlinger, men gennem din smag. Smag er det bedste, man kan have, det er naturligvis bedst med god smag, men næstbedst er dårlig smag. Det eneste helt uacceptable er ingen smag. Smag, smag, smag. Et menneske uden smag er et menneske uden eksistens, uden berettigelse for vores offentlige interesse.

Forestil dig et menneske, der droppede smagen og udelukkende levede et etisk liv i stadig søgen efter de rigtige handlinger, men helt uden interesse for æstetikken – uden blik for tingenes skønhed eller funktion. Hvordan skildre hende i Se og Hør, Bo Bedre eller Søren Ryes populære programmer? Det kan man ikke, og derfor synker disse mennesker ned i en eksistensfornægtende anonymitet. Det er forbandet svært at tage billeder af god opførsel – så er det langt nemmere med et fikst reolsystem, et smukt blomsterbed eller en flot frisure.

Søren Rye tror, han fortæller historier – det gør han ikke; han viser bare pæne billeder. Det er da rigtigt, at han laver udsendelser om mennesker, livsformer på aftægt og forsvindende miljøer. Men altid æstetisk – altid dvælende ved haveejersens fixpunkt – det smukke.

TVIVL ELLER UHØVLET TRØST

Kom an alle I studieværter i boligprogrammer, haveprogrammer og skønhedsprogrammer: Lav en udsendelse om menneskers handlinger overfor hinanden. Men det gør I ikke, for moralen er blevet erstattet af æstetikken – den er nemmere og bekvemmere og indeholder ingen grimme dilemmaer, som moral altid gør. I æstetikken er der en indlysende rigtig løsning. Det er der aldrig i menneskeligt samvær, i moral; der er der altid fortolkning, tvivl og mangfoldighed. Derfor er moral ikke længere moderne.

Det er jo ikke engang TVs skyld, men vores egen. Vi orker ikke at se det. Så hellere gå i Silvan efter 20 meter uhøvlet trøst eller 10 liter træbeskyttende syndsforladelse.

I TV udsendelsen, hvor ekspertens indretter en bolig, uden at ejeren er med, ser man af og til en ærlig deltagere, der bliver skuffet ved synet af resultatet af designerens hærgen: "Hvor er min fars sofabord, som betød så meget for mig, fordi det var min fars, og mindede mig om ham." Det er smidt ud eller malet over af den berømte indretningsekspert. Der er kun en måde at undgå ham på: luk ham ikke ind i dit hjem eller dit liv!

Den nye herskende smagselite er meget bred. Al smag er god smag, også den dårlige. For god smag kan nemlig også være det grimme – bare den er æstetisk bestemt, og det er grimhed lige såvel som skønhed. Punkeren er nøjagtig lige så skønhedsfikseret som småborgeren på Frederiksberg. Det, der betyder noget, er tingene og deres udseende, det er ikke længere handlingerne.

Fortsættes ...

Den nye smagsterror har nogle enkle regler der er til at huske:

- Du skal have smag
- Den skal være gennemført i hele dit liv fra mad til fodtøj
- Den skal få dig til at tilhøre en – ikke for stor – gruppe
- Du skal kunne tale meget om den
- Dens regler skal være klart formulerede, men svært forståelige
- Den skal stå i modsætning til mindst en anden smag, gerne flere
- Du skal kunne købe dig til den, billigt eller dyrt,
- Den skal kunne reproduceres, ellers er det ikke længere smag men kunst

Den nye smagsdille er markedsorienteret, og ikke som i 70'erne individuel og hjemmelavet. Den har accepteret markedet, og er blevet en del af markedet.

At handle har altid sprogligt haft en dobbelt betydning: at købe ind og at gøre noget. Nu er det igen kommet til at betyde det samme. Kants gamle etiske læresætning: "Du skal handle således at din handling kan være en regel for alle mennesker" får unægtelig en anden betydning når handle betyder "købe ind", og ikke "gøre noget". Handel har erstattet handling, og dermed har æstetik erstattet moral. Byggemarkedet og genbrugsbutikkerne er den egentlige danske folkekirke – her mødes vi og ritualiserer vores liv. Silvan er Gud! – for nu ikke at lade Hennes og Mautitz få hele himmeriget.

Det skulle ikke undre mig, om man ville kunne se følgende scene på gaden: En uskyldig forbipasserende bliver overfaldet af to bøller, og 20 mennesker ser på. En enkelt – sikkert ældre – dame skrider til de 20 tilskuere: "Det er på tide at handle!" Hvorpå de alle nikker, og går ind i Netto.

Lad gå at en præst fornægter Gud, så længe han ryger pipe og ser pæn ud! Altså præsten. Skulle han en dag – mod forventning – meddele, at han aldrig har sat sine ben i et byggemarked eller købt gaver i Hennes og Mauritz, så ryger hans troværdighed endeligt.

DEN BEDSTE AF ALLE VERDENER

Hvad kendetegner egentligt et ordentligt samfund: dets evne til at skelne mellem ondt og godt eller dets evne til at skelne mellem grimt og smukt? Ja, i den bedste af alle verdener ville man nok tænke, at de to ting hænger sammen. Hos et rigtigt oplysningsmenneske vil det være to sider af samme sag: øget indsigt i de fælles værdier og tanksæt vil føre til højere og højere standard inden for både moral og æstetik.

Ideen er at hvis vi bliver ved med at fortælle folk om det gode og det onde, med masser af eksempler fra historie og nutid, vil de vælge det gode – det onde vil så at sige afsløre sig selv. Den, der har hørt om Hitlers grusomheder, vil selv gå en anden vej, og den, der har lidt under ondskab, vil selv vælge godhed.

"At lære er at ville befri sin ensomhed" skrev Halfdan Rasmussen til AOF. Kundskab er at danne samfund, og mere kundskab og mere indsigt fører til bedre samfund. Halfdan var en god oplysningsdanser.

Og samtidig ville oplysningen og høj moral også føre til smukkere samfund. Et menneske, der har det godt, vil søge skønheden og også være i stand til at udtrykke den. Skønhed og godhed ville på den måde være to sider af samme sag. Det skønne og det gode følges ad, og det onde finder altid sammen med det grimme. Man ville kunne sige: DDR var – naturligvis – lortebrunt og grimt, Paris er – naturligvis – farverig og smuk. Det er jo også ret bekvemt, når man kan kende det gode på dets gode udsende og det onde på dets grimhed. Men så enkelt er det ikke! Og den, der tror det, er med til at spolere den sidste rest af anstændighed i verden.

Arkitekten Poul Henningsen – PH – så selv dobbeltheden i sit eget virke, dels som æstet, der lavede lamper og smukke, funktionelle ting, og dels som samfundsrevser. Han gjorde det moderne at være arkitekt og samfundsbevidst på samme tid; hvad vi har måttet trækkes med siden; alle disse samfundsbevidste arkitekter, der ikke har kunnet lave et hus uden at ville reformere mennesket inden i det. Tænk hvis cykelsmede havde fået samme ide.

PH så også det selvmodsigende i det. Han udtrykte det sådan: "Dårlig smag findes ikke, kun god smag, og den er dårlig!" Alligevel har 100.000 danskere hans lampe hængende – den lyser ikke ordentlig og bruger alt for meget strøm, men er et – dyrt – signal om, at den, der sidder under den, har – smag! Jeg ved det, for denne artikel er skrevet i lyset fra den. Men PH og hans lige, gjorde os dog den tjeneste, at adskille æstetikken og moralen på den led, at de ønskede en funktionel æstetik for at kunne tjene mennesket bedst muligt. En moralsk tanke.

I modsætning til nutidens æsteter, forestillede de sig, at deres æstetik og funktionalitet skulle gøre vores tilværelse bedre og vores samfund til et bedre samfund. At de var naive er én ting, de havde dog i det mindste et højere mål end bare at lave pæne ting.

INGEN SPRÆKKER I PLAKATSØJLEN

Nutidens æsteter arbejder udelukkende ud fra distingverende kriterier: det du har, køber, tager på, skal først og fremmest distingvere – adskille dig fra

de andre. Hvor tidligere tiders æsteter har villet samle mennesker, kvalificere fællesskaber og lette vores liv, vil nutidens æsteter blot tilfredsstille vores trang til at være noget særligt.

Den franske sociolog Bourdieu taler om, at smagen har suppleret pengene som kapitalbegreb i vores økonomiske teorier. Du kan have kapital, ikke kun i kraft af penge, men ligeså vel i kraft i at have "god smag". Du kan altså være æstetisk velhavende, men økonomisk fattig og omvendt. Eller det værste: æstetisk og økonomisk fattig. Eller det sjoveste: både æstetisk og økonomisk rig!

Men hvor Bourdieu i 70'erne blot konstaterede, at æstetikken supplerer kapitalen i vores higen efter at være "noget" – så har den i nutiden simpelthen fortrængt moralen. Skidt med hvor mange penge du ejer, skidt med hvordan du taler til andre eller opfører dig – blot du viser dig frem med smag!

Og så? – som er den moderne ligegyldigheds mantra.

En ældre mavesur etiker har talt. Eller gryntet. Rønnebærene er sure, Armaniskjorterne for dyre og pænt hår ikke længere aktuelt. Eller også er det selve livet, der stadig er for dyrebart og trænger sig på i sin ubegribelige væld og mangfoldighed, menneskeligheden med dens tvetydighed og hårde krav og selve den vidunderlige verden, der står uden for butikkens ruder og får os til at overveje, hvem der er lukket inde, og hvem der er lukket ude.

For mange år siden mødte jeg en mand, der havde fattet problemet. Det var en lørdag nat, eller snarere søndag morgen. Det var på rådhuspladsen i København. Jeg stod og ventede på en natbus. En fuld mand gik rundt og rundt om en plakatsøjle fyldt med reklamer, og mens han med hænderne ledte efter en lille sprække i søjlens overflade, blev han mere og mere fortvivlet. Og da han stadig ikke kunne finde en sprække i plakatsøjlen råbte han desperat:

"Luk mig ud!!!"

PÅ TRODS AF RAMMERNE

AF HANS STAVNSAGER · JOURNALIST

*DGI-byen er ikke det eneste eksempel på,
at idrætten får både flotte og funktionelle faciliteter.
Men hvad med folkeoplysningen ...*

Folkeoplysningen skal ikke kun tale om æstetik – den skal også være æstetisk. Det kræver imidlertid, at der bliver sat mere fokus på de ydre rammer for de folkeoplysende aktiviteter.

Det er efterhånden en del år siden, at jeg første gang stiftede bekendtskab med aftenskolens verden. Jeg havde meldt mig til et drama-hold og havde fået besked på at møde op på den lokale folkeskole en aften, hvor holdet ville starte op. En aften i oktober var det vist. Findes der noget mere trist end en øde kommuneskole fra 50'erne en blæsende oktoberaften? Gangene var øde og kun halvvejs oplyste. Dørene stod og peb i vinden. Og i klasselokalet var det neonbelysningen og det grå linoleum, der sprang i øjnene – i hvert fald efter at vi havde fået flyttet de ramponerede stole og borde ud til siden, så vi fik lidt gulvplads at arbejde på. På trods af omgivelserne fik vi alligevel en rigtig god oplevelse ud af vinterens undervisning. Men det var netop "på trods". Og sådan er det desværre fortsat for store dele af folkeoplysningen: At man sikrer succesen på grund af indholdet og på trods af omgivelserne og de ydre rammer.

DE HISTORISKE EKSEMPLER

Der er derfor god grund til at beskæftige sig med æstetik indenfor den folkeoplysende verden. Ikke kun som et teoretisk begreb, der indgår i undervisningen i primært de kunstneriske fag. Men som et praktisk begreb, der ved at blive konkretiseret f.eks. i de omgivelser, der omgiver folkeoplysningen, kan være med til at give folkeoplysningen et kvalitativt løft.

Det er ikke noget nyt. Tværtimod brugte den tidlige folkeoplysning mange kræfter på at skabe rum og rammer for sin virksomhed. En række af højskolerne byggede smukke sale, der både kunne (og kan) bruges til fysisk udfoldelse, til foredrag osv., længe før et begreb som multifunktionalitet blev moderne. Og store dele af foreningslivet, der som bekendt er knyttet tæt sammen med folkeoplysningen i den danske tradition, indviede man den ene forsamlingsbygning efter den anden, der både var funktionel, og hvor der også var plads til arkitektur og udsmykning, der signalerede noget om historien og værdigrundlaget i den pågældende forening. Et godt eksempel på dette er Arbejdermuseets Festsal, der for mere end 100 år siden blev taget i brug som samlingsstedet for arbejderbevægelsen i København.

Det er imidlertid svært at finde folkeoplysende byggeri fra de seneste årtier, som man kan henvise til som positive eksempler. Først og fremmest fordi folkeoplysningen i høj grad er blevet en sekundær aktivitet, der må finde sig i at få stillet lokaler til rådighed, som i bund og grund er bygget og indrettet til andre aktiviteter. Store dele af folkeoplysningen er blevet "hjemløs" og må tage til takke med de offentlige lokaler, de nu engang kan få stillet til rådighed. Og det betyder igen, at man har mistet kontrollen over den æstetiske dimension i sin virksomhed og er blevet tvunget til at lave folkeoplysning "på trods" af omgivelserne.

LOKALE- OG ANLÆGSFONDEN

Det er imidlertid ikke alle dele af forenings- og fritidslivet, der har været igennem denne udvikling. Indenfor idrætsområdet er både omfanget og kvaliteten af faciliteterne steget væsentligt igennem efterhånden mange år. Indtil 1980'erne handlede det først og fremmest om kvantitet – hver enkelt landsby skulle have sin egen hal, så der kunne spilles håndbold, badminton osv. året rundt. Men i de seneste årtier er kvaliteten også delvist kommet med. En af de vigtigste drivkræfter i denne udvikling har været Lokale- og Anlægsfonden, der blev oprettet i 1994. Fonden er finansieret af tipsmidler og giver støtte til byggeri indenfor primært idrætsområdet, men andre aktiviteter som f.eks. spejdere, friluftsliv

mv. kan også få støtte. Fonden fokuserer imidlertid ikke kun på at skabe flere faciliteter – man har også lige siden starten arbejdet med ikke mindst arkitektonisk kvalitet.

”Vi ser det ikke som vores formål at få banket så mange 40 x 20 meter haller op som muligt over hele landet,” forklarer Claus Bøje, der er udviklingschef hos Lokale- og Anlægsfonden. ”Det vi bl.a. lægger vægt på, når vi skal prioritere, om vi vil støtte et byggeri, er samspillet mellem det funktionelle og det æstetiske – repræsenteret ved den arkitektoniske kvalitet. I virkeligheden hænger de to ting tæt sammen. Kvaliteten af aktiviteten afhænger jo også af den æstetik, der omgiver den. Æstetikken refererer til det, vi sanser. Hvis vi befinder os i et lokale med behageligt lys, en god akustik, smukke og harmoniske dimensioner, afstemte farver osv., så betyder det noget for vores kreativitet og vores motivation.”

Claus Bøje peger imidlertid også på, at æstetik ikke er noget stationært eller entydigt begreb. Hver form for aktivitet har sin egen form for æstetik, som understøtter og spiller sammen med aktiviteten.

”Som ung var jeg tit tilskuer til boksekampe,” forklarer Claus Bøje. ”Og der var en fantastisk æstetik i den mørke hal og lyset, der koncentrerede sig om bokseringen. Al opmærksomhed blev fokuseret på et bestemt sted med intens udstråling, og derfor virkede det også næsten forkert, når baggrundsløset blev tændt bagefter, og man kunne konstatere, at det bare var en gammel og slidt idrætshal, man opholdt sig i.”

”Man kan påstå, at en aktivitet i sig selv kan være så engagerende, at kravene til arkitekturen nedprioriteres,” fortsætter Claus Bøje. ”Det er mange idrætshaller skæbne, og det er synd, for selv om man spiller håndbold eller badminton, har rummets æstetik stor betydning for ens velbefindende. Særligt tydeligt bliver det, hvis den samme hal f.eks. skal bruges til et foredrag eller en koncert. Så er der brug for nogle omgivelser, der kan ”holde til” at blive kigget på.”

”Det er også derfor, at vores kirker er nogle af de smukkeste rum, vi overhovedet har – både arkitektonisk og i forhold til udsmykningen. Ikke fordi de skal

bortlede opmærksomheden fra det væsentlige – fra det religiøse ritual og indholdet. Tværtimod stemmer rummet sindet, og fordi det understøtter og spiller sammen med det indholdsmæssige, giver det en ekstra dimension til deltagernes oplevelse.”

I de byggerier, som Lokale- og Anlægsfonden har støttet i de seneste 10 år, er der mange eksempler på, hvordan det æstetiske giver aktiviteterne en ekstra dimension. ”Et enkelt og meget smukt eksempel er svømmehallen i Nuuk,” forklarer Claus Bøje. ”Den er bygget lidt udenfor byen i et fjeldområde, og i stedet for at bygge en traditionel svømmehal med murstens- eller betonvægge byggede man en meget ”let” bygning, hvor store dele af væggene består af glaspartier. Det betyder, at man har frit udsyn til omgivelserne udenfor – også når man svømmer – og det giver en helt særlig oplevelse, at man nærmest svømmer rundt midt i den grønlandske natur.”

EN NY FOLKEOPLYSENDE ÆSTETIK?

Lokale- og Anlægsfondens virkefelt er via lovgivningen begrænset. Den dækker således ikke den traditionelle folkeoplysning som f.eks. aftenskoler, højskoler, efterskoler mv. Det er åbenbart den fremherskende politiske opfattelse, at disse aktivitetsområder ikke på samme vis som idrætten har behov for nye faciliteter, hvor der kan eksperimenteres med at få det funktionelle og det æstetiske til at gå op i en højere enhed.

Det er ærgerligt. Men det nytter ikke noget at placere hele ansvaret for denne prioritering på de politiske skuldre. Folkeoplysningen må også se på sig selv med kritiske øjne. Er vi gode nok til at tænke æstetikken med i vores aktiviteter? Bruger vi de rammer, vi trods alt har, godt nok? Og hvis det nu skulle lykkes at overtale nogen med en stor pengetank til at prioritere nye faciliteter til folkeoplysningen, har vi så nogen idé om, hvordan de skulle se ud for at kunne rumme og udvikle folkeoplysningen i fremtiden?

Det kreatives relevans

KOMMENTAR AF KIM NIELSEN · TIDL. FORMAND FOR FORENINGEN AF DAGHØJSKOLER · NU DIREKTØR I LÆRINGSVIRKSOMHEDEN LEARNINGLINK

Det skal være sjovt at gå på arbejde. Det ligger i tiden, særligt de unge kræver det.

Dit arbejde skal være personligt udfordrende, du skal tages alvorligt som den ener, du er, og der skal være plads til kreativitet og indflydelse på egen arbejdshverdag. Samtidig skal dit arbejde tilpasses til dit privatliv.

Når det er på plads, arbejder du til gengæld langt flere timer, end du for løn for!

Sådan er virkeligheden på mange virksomheder i dag, og mange både offentlige og private virksomhedsledere oplever det som en voksende udfordring at honorere disse krav. Men kravene bliver ikke anfægtede.

Samme kvaliteter og indhold passer på en beskrivelse af arbejdsprocesserne indenfor de æstetiske fag i folkeoplysningen, men nu stilles der pludselig spørgsmål ved relevansen og berettigelsen:

Er det rimeligt, at der bruges skatte kroner på at nogle af landets borgere arbejder med kreative fag, samtidig med at hjemmeplejen bliver forsømt? Skal de unge ikke tage en kompetencegivende uddannelse i stedet for et sabbatår på højskole? Skal de arbejdsløse og sygemeldte ikke bare direkte ud i arbejdsafprøvning på virksomhederne, for et daghøjskoleforløb forlænger jo bare ledighedsperioden?

Folkeoplysningens udfordring er at svare på ovenstående spørgsmål – for kan folkeoplysningen ikke det, er der måske noget om snakken!

Efter min mening er folkeoplysningen alt for ydmyg og tavs, og det kan den ikke holde til.

Først og fremmest er det vigtigt, at deltagerne i folkeoplysningen ved, hvad de lærer. At de ved, at arbejdet i en kreativ proces stiller de samme krav om personlige, bløde kvalifikationer, som der stilles på en arbejdsplads eller i et studieforløb. Først kræves teoretisk kendskab til materialets fysiske egenskaber. Dernæst skal der opøves færdigheder med de redskaber, der skal avendes i arbejdspro-

cessen. Så skal der produceres, eksperimenteres, øves, samles erfaringer, indhentes flere informationer. For at få succes kræves vedholdenhed, evnen til at planlægge og gennemføre et forløb, evnen til at kunne kommunikere for at få del i andres erfaringer og viden, evnen til at samarbejde... listen er lang og analog med det, der kræves for at kunne magte at arbejde i f.eks. selvstyrende teams og magte indflydelsen på egen arbejdsituation. Og det er der mange, der ikke magter i dag. De kan lære det og træne det gennem folkeoplysningen. Men det er folkeoplysningen, der skal sælge sig selv i den brede offentlige debat, for der er ikke andre der gør det for dem!

Når så folkeoplysningen har sagt det så højt, at alle kan høre det, at folkeoplysningen også handler om at arbejde med disse erhvervsrelevante læringsprocesser, så er det vigtigt i virkeligheden også at gøre det.

Det er vigtigt, at folkeoplysningen også selv forholder sig til disse tilskudsafkastende samfundskrav og tilrettelægger læringen efter at skabe effekt i praksis. For det er når alt kommer til alt effekten i praksis, der er afgørende for folkeoplysningens fremtidige virke.

Fremtidens Folkeoplysning

Af Christel Schaldemose, sekretariatsleder, Dansk Folkeoplysnings Samråd

Samrådet afholdt den 2. juni en konference som afslutning på debatforløbet om fremtidens folkeoplysning. Konferencen var velbesøgt, og resultatet var en stor opbakning til at forsætte arbejdet med at udmønte debatten i nogle beslutninger. På konferencen identificerede deltagerne, med hjælp fra Christine Antorini, fem grundlæggende værdier for folkeoplysningen. Værdierne skal være de bærende for folkeoplysningen og skal være uforanderlige i en ellers foranderlig verden. De er den kerne, der definerer folkeoplysningen uafhængigt af tid og sted.

De fem værdier blev ikke fuldt og færdigt formuleret, men der var enighed om, at det var disse, der skulle danne grundlaget for folkeoplysningen. Folkeoplysningen er værdibaseret og værdibåret. Det betyder i praksis, at det er folkeoplysningsens værdisæt, der er drivkraften i folkeoplysningsens virksomhed.

Folkeoplysningens fem grundværdier

1. Plads til alle. Folkeoplysningen er åben for alle, et mødested på tværs af alle skel, og der kræves ikke formelle kvalifikationer for at kunne deltage.
2. Fordybelse. Folkeoplysningen giver tid og rum til fordybelse i en ellers stresset hverdag og tilværelse. Folkeoplysningen gør klog af lyst.
3. Demokrati. Folkeoplysningen motiverer til og udøver demokrati i ordets bredeste forstand, og bidrager derfor også direkte til at sikre og udvikle det danske folkestyre.
4. Selvorganisering. Folkeoplysningen bygger på, at det er deltagerne, der i samarbejde med hinanden tager ansvaret for at skabe og udvikle de folkeoplysende aktiviteter.
5. Det hele menneske. Folkeoplysningen tager altid udgangspunkt i det enkelte menneskes ønsker og behov frem for "systemets".

Ud over at indkredse værdierne, diskuterede deltagerne også, hvad DFS skal gøre i fremtiden. Konferencen udtrykte stor opbakning til, at DFS i fremtiden skal bygge på især tre elementer:

- En Proaktiv lobbyvirksomhed for folkeoplysningen i bred forstand på baggrund af det fælles værdisæt.
- Skabe rammer for netværk for folkeoplysningsorganisationer – som skal sikre erfaringsudveksling, idéudvikling, samarbejde, bedre udnyttelse af ressourcer etc. til gavn for hele folkeoplysningen
- Styrke udviklingsarbejdet. Udvikle nye ideer, metoder og arbejdsformer, indsamle viden om og dokumentere den folkeoplysende virksomhed.

Bestyrelsen arbejder nu videre med formuleringerne og ideerne. I efteråret afholdes der et ekstraordinært repræsentantskabsmøde, hvor arbejdet med Fremtidens Folkeoplysning gøres konkret. På mødet skal der vedtages et politikpapir, der udstikker retningslinierne for Samrådets virksomhed i de kommende år. Der vil også komme forslag til, hvordan Samrådets formålsparagraf i vedtægterne kan moderniseres og fremtidssikres. Alt sammen beslutninger, som udspringer af debatten om Fremtidens Folkeoplysning.

NY LEDER AF MS' INTERNATIONALE AFDELING

Bente Topsøe-Jensen tiltrådte som ny leder af Mellemløbet Samvirkes internationale afdeling den 1. juli 2004. Tidligere har Topsøe-Jensen bl.a. arbejdet som chefrådgiver for Danida i Mozambique, landekoordinator for Ibis i Mozambique og konsulent for Cowi.

Fremtidens Folkeoplysning

– et debatforløb